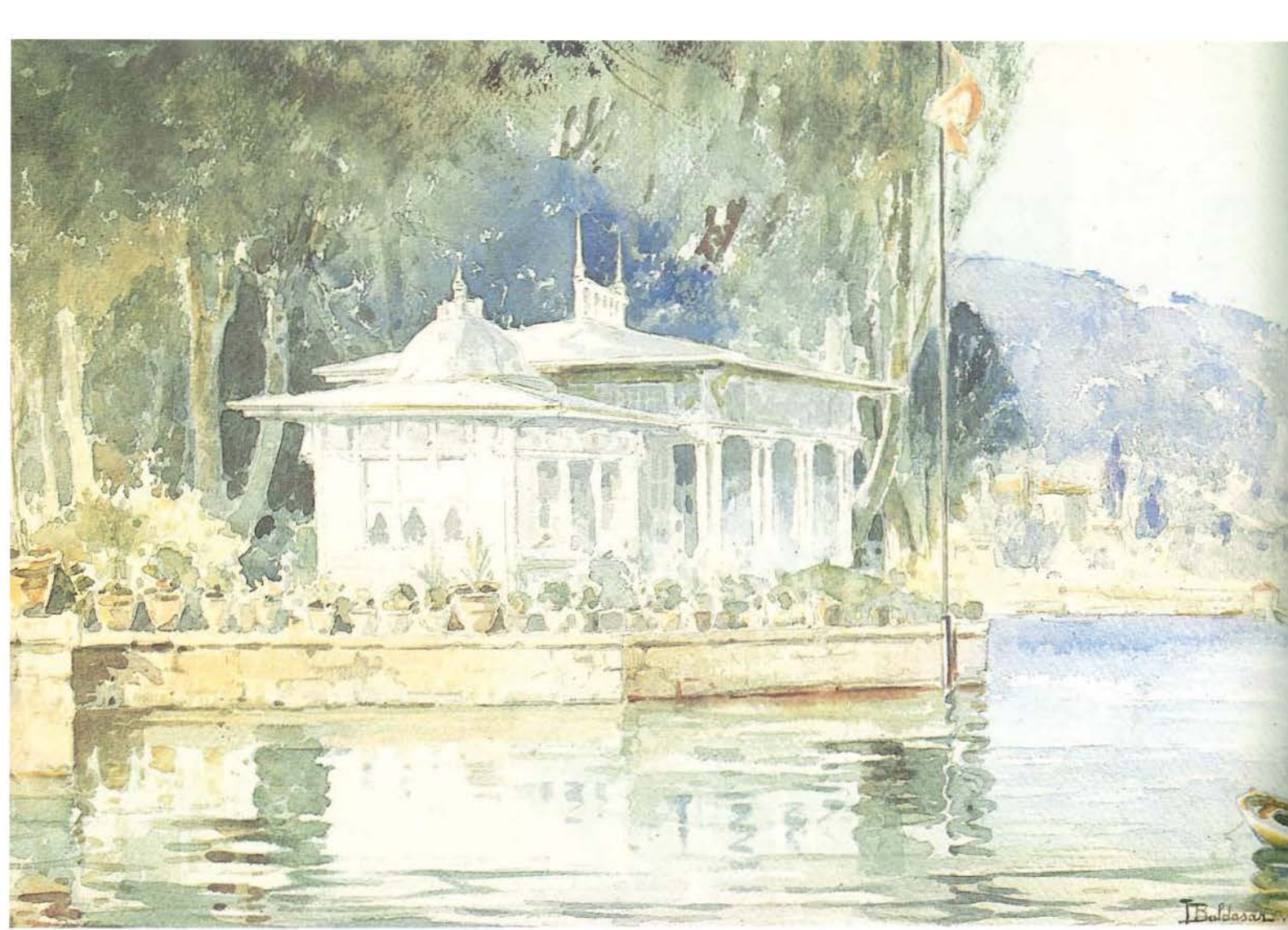

SAYI:1 1987/1

MILLİ SARAYLAR

Saray'da Yaratılan Gelenek: HEREKE HALICILIĞI

Prof. ÖNDER KÜÇÜKERMAN
MSÜ Mimarlık Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölüm Başkanı

Hereke Fabrikası'nın deniz kıyısında inşa edilmiş olan ünlü köşk, bu fabrikanın ürettiği olağanüstü halıları yerinde görmek üzere gelen yabancı devlet büyüklerini ağırlamak için kullanılmıştır. Milli Saraylar koleksiyonundaki Baldasar imzalı bir suluboya resim (üstte) ve köşkün bugünkü durumu (solda). Hereke'nin yeşillikler içindeki körfezi, 150 yıl önce burada kurulmuş olan yeni bir dokuma ve halı geleneğinin de gelişmesini sağlamıştır (yan sayfada, en üstte). 1900 yıllarında Hereke Fabrikası'ndan iki görünüş. O günlerin dokuma teknolojisinin en "modern" makinaları ve olağanüstü boyutlardaki Hereke halılarının dokunduğu tezgahlar (yan sayfada, sağda).

Saray'da Yaratılmış Olan bir Gelenek, Hereke Halıcılığı...

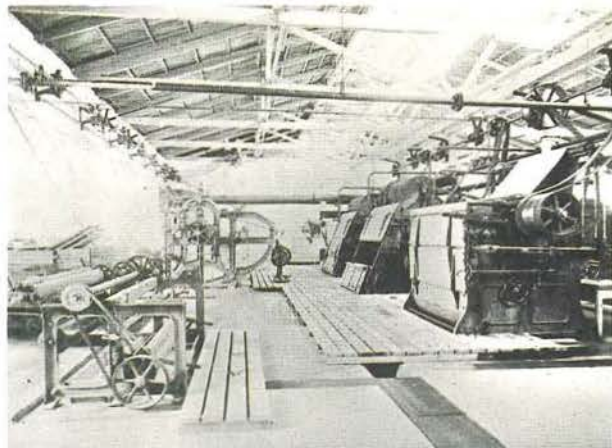
BUGÜN HEREKE HALISINI bilmeyen hemen hemen yok gibidir. Ama bu Hereke halıcılığının hangi düşüncelerle, hangi teknoloji ile ve hangi şartlar altında ortaya çıkarıldığı ve bugüne kadar gelişmesini sürdürerek nasıl geldiği ise çok az bilinir. İşin gerçekte çok ilgi çekici olan bu gibi yönleri gün ışığına pek az çıkabilmiştir.

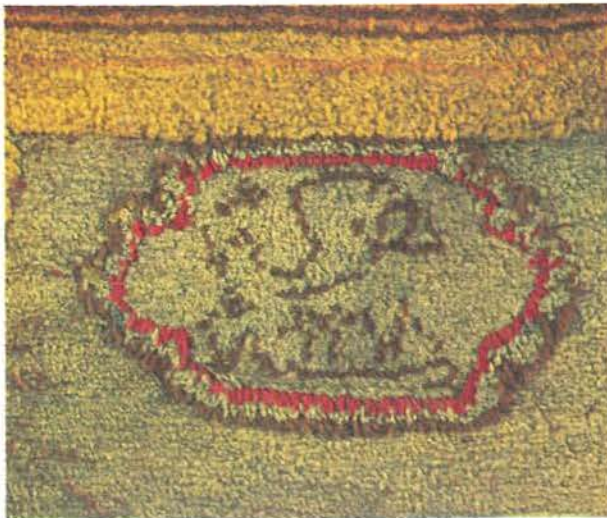
Halbuki, dikkatle incelendiği zaman ortaya çıkan en önemli şey, önceleri Hereke'nin, Türk halıcılığı ile ilgili hiçbir bağı olmadığı halde, bugün Türk halıcılığının bütün dünyada en tanınmış ürününü oluşturmuş olması ve üstelik de bu konudaki en önemli geleneksel üretim merkezine dönüşmesindeki nedenlerin dayandığı ilginç yönlerdir.

Ve bu ilgi çekici halı geleneğinin, 150 yıl önceleri temeli atılan bir endüstrinin *Ürün oluşturma düşüncesinin sonucu olduğu* ise belki de işin en önemli yanıdır.

Bugün Türk halıcılığı içinde çok önemli bir yeri olan Hereke halısının öyküsü böyle bir bakış açısıyla incelendiğinde, konunun çok dikkati çeken bir gelişim çizgisi izlemiş olduğu görülür.

Öncelikle söylemek gerekir ki, Hereke halısı, Saray'ın olağanüstü destekleriyle ve teşvikleriyle ortaya çıkarılabilmiş olan bir endüstri ürünü olarak kabul edilmelidir. Üstelik de bugünkü tanımıyla *nitelikleri, Türk halıcılığının*

geliştirilmesi ve bütün dünyaya tanıtılması amacıyla, çok iyi tanımlanmış, bu iş için gerekli olan endüstri desteği en iyi biçimde sağlanmış ve ortaya çıkmış olan ürünün de bu yeni kimliğiyle bütün dünyaya tanıtılması için en geniş ve etkili yollarla tanıtımı yapılmıştır.

Ve bu uzun öykünün sonunda da, önceleri halıcılıkla hiçbir ilgisi bulunmayan Hereke ve çevresi, bugün hemen hemen bütün nüfusuyla, halıcılıkla ilgilenir olmuştur.

Hatta sadece Hereke'de değil, Türkiye'nin pek çok yöresinde Hereke halısı dokumak için girişimler yapılmıştır ve yapılmaktadır.

Bu yazıda Hereke'nin küçük körfezinde, bu önemli işin nasıl başlatıldığının kalın çizgilerle irdelenmesini izleyeceksiniz. Ayrıca hatırdan çıkarmamak gerekir ki, böyle sonuçlara ulaşabilen işler, kendi doğal akışı içinde gerçekleşemez. O halde nasıl olmuş da bu ürün böyle bir gelişim gösterebilmiştir?

19. YÜZYILIN SANAYİLEŞME HAREKETLERİ İÇİNDE HALICILIĞIN GELİŞTİRİLMESİ İÇİN YAPILMIŞ OLAN ÖNEMLİ GELİŞİMLER

1. Dünya Savaşı'ndan önce, Osmanlı İmparatorluğu'nda bugünkü anlamda organize edilmiş herhangi bir sanayiden söz edilebilir mi? Genelinde böyle bir şey söylemek çok zordur. Çünkü İmparatorluğun ekonomik özelliği, sanayiden daha çok tarım ürünlerinden kaynaklanan oldukça yoğun bir hareketlilik üzerine dayanmaktadır. Bu arada geleneksel özelliklerini henüz sürdürebilmekte olan küçük sanatlar, el ve ev sanatları ülkenin ancak kendi isteklerini karşılayabilecek bir boyuttadır. Üstelik bir açıdan oldukça başarılı olarak da kabul edilebilirler. Çünkü aranan ürünleri ortaya koyabiliyorlardı. Zaten geleneksel sanatlar, dayandıkları özellikler açısından, sanayi kuruluşları gibi gelişmeye ve büyümeye uygun da değildir. Bu yüzden Osmanlı İmparatorluğu'nda *ekonomik hayatın durgun ve olaysız geçtiği* kabul edilebilir¹.

Ama, bu arada 19. yüzyıl ortalarında hızla gelişen Avrupa sanayii, dış piyasalarda yaygın ve etkili olmaya başlar ve yüzyıllar boyunca ortaya çıkmış olan Anadolu'nun geleneksel sanayini de etkilemeye başlar. Üstelik diğer yandan, Avrupa'da dokuma sanayinin hızlı değişimi, bu endüstriyi yaşatacak olan ham malzemeyi de sağlayabilmek için yeni kaynaklar aramak zorunda bırakılmaktadır. Yakın Doğu ve Türkiye ise bu açıdan çok ilgi çekici özellikler taşımaktadır.

İşte bu özellikleri değerlendirmek için Batı'dan birçok girişim başlar. Böylelikle Batı ile Türkiye arasında çok canlı bir ticaret gelişmeye başlar.

Bu arada daha başka yönlerde de ilgi çekici gelişimler görülür. Mesela, makinelerin hızlı üretimini *önce yün ve pamuk* sıkıntısı doğurmuştur. Bütün bu gibi sorunlar çözümlenirken bu sefer de işçi başına üretim artmıştır. Böylece üretim maliyeti düşmektedir. Artık Avrupa sanayi, doğuya bol miktarda ucuz ve üstelik de oldukça kaliteli dokuma ürünleri gönderebilmektedir.

Avrupa'da gelişimini sürdüren bu büyük boyutlu endüstri için özellikle 18. yüzyılda başlamak üzere Türkiye'den ve

Saray'ın Mefruşat Müdürü Hacı Akif Bey, uzun yıllar Hereke Fabrikası'nın üretimini yönlendirmiştir (yan sayfada, üstte). Hereke'deki fabrikadan başka, Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesi içinde de ikinci bir "Hereke Dokumhanesi" kurulmuş ve burada da saraylar için ünlü halılar ve ipekli dokunmuştur (yan sayfada, ortada). Hereke halılarının üzerine dokunmuş olan "Hereke" imzası (yan sayfada, altta). Hereke Fabrikası'nın ünlü halılarıyla donatılmış olan Dolmabahçe Sarayı, Muayede Salonu (üstte).

öncelikle de İzmir'den yün, pamuk ihracatı yanında halı, yünlü dokumalar, pamuklu dokumalar gibi ürünler ihraç edilmeye devam etmektedir.

Çok genel hatlarıyla ve kalın çizgilerle sözü edilen, Avrupa'daki bu yeni endüstrinin gücü karşısında, Türkiye'deki geleneksel sanayi fazla destek görmemiş ve mesela dokuma tezgahları yavaş yavaş gerilemeye ve sahneden çekilmeye başlamıştır.

Bunu etkileyen bir başka değişim de şuradan kaynaklanır; 1838 yılında, Tanzimat'tan bir süre önce, İkinci Mahmut'un İngiltere, Fransa ve diğer devletlerle yapmış olduğu ticaret anlaşmaları, yabancılara yeni haklar getirmiştir. Ayrıca dışarıdan Türkiye'ye girecek eşyalara sadece % 5 gümrük resmi uygulaması getirilmiştir. Yani Osmanlı sanayii, gerçekte Avrupa'daki sistemlerin değişmesi ve hızla yenilenmesinden etkilenecek değişim geçirmeye başlar.

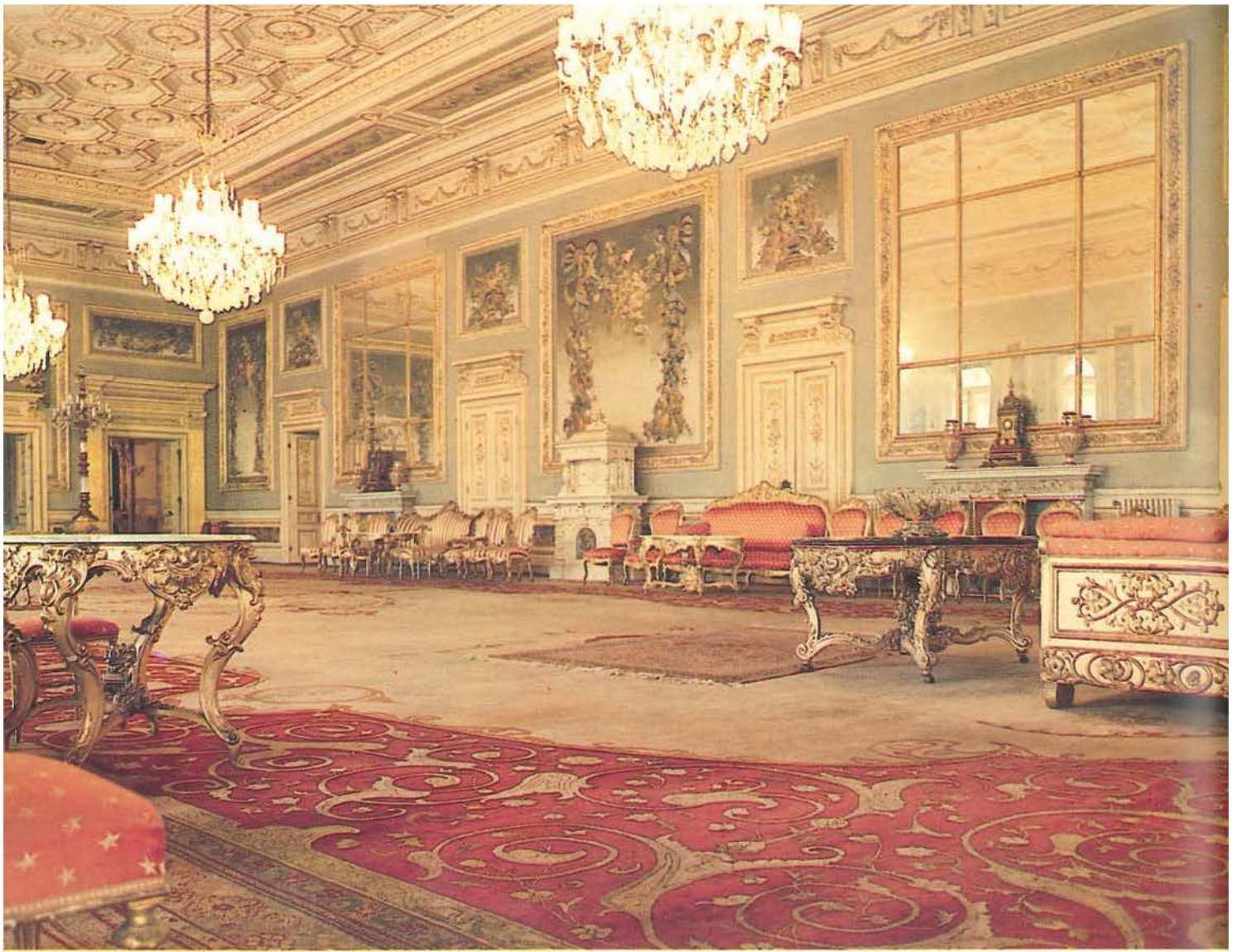
Ama bu arada başka önemli değişiklikler de görülmektedir. Mesela Tanzimat'la birlikte önce askerler, daha sonra da siviller için giyim biçimi değiştirilmiştir. Hiç kuşkusuz, bu değişimin dokuma endüstrisi açısından ne gibi anlamlar taşıdığı çok açıktır. Ve üstelik bu yeni ihtiyacın ülke içinde üretilmesi gerektiği, o günlerde hemen

herkesin kabul etmeye başladığı bir gerçek biçimini almaktadır.

Bu Arada Osmanlı Sanatkârının Durumu Nasıldır?

O günlerin gazete ve dergileri bu konudaki gelişmeleri ilgi çekici biçimde yansıtmaktadır. II. Meşrutiyet'le birlikte, günlük gazete ve dergilerde Osmanlı sanatkarının dış rekabete karşı korunmasıyla ilgili olan çalışmaların yoğunluk kazandığı görülür. Ancak kapitülasyonlar bu tür gelişimleri engellemektedir. Bir örnek olarak *Halka Doğru* dergisinin 40. sayısında yer alan bir yazıya bakalım: "...Esnaf pek çok çalışıyor; fakat maksatsız, hedefsiz, silahsız çalışıyor. Kendilerini için için yiyip bitiren bir mikrop var ki birgün cürümüş, kurumuş bir ağaç gibi kalacaklar. Bu mikrop, Avrupa'nın memleketimizde her an artan mamulâtıdır. Buna karşı iki şey düşünülüyor. Biri Avrupa'dan gelecek eşyaya gümrük resmi koymak, bu suretle satımlarına mani olmak, diğeri çalışmanın yolunu öğrenmek. Bunlardan birincisi bizce kabil değildir..."²

18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda iyice sıkışık bir duruma girmiş olan geleneksel endüstriyi düzeltmek için pekçok çalışma yapılmış olduğunu görüyoruz. Bu çalışmaların ana hatları şöyle olmuştur:

- Sanayinin gelişmesi için bir komisyon kurulur,
- Sanayi sergileri açılması kararlaştırılır,
- Sanayi Okulu açılır,
- Sanayi şirketleri kurulmasına geçilir.

Bütün bunların yanında başka yollar da zorlanmaya başlanmıştır. Bu arada hazırlanmış olan *Islah-ı Sanayi Komisyonu Talimatnamesi* ne göre Her türlü sanayi ve zenaatın geliştirilmesi için şu öneriler yapılır:

- *Esnafın eskiden olduğu gibi kişisel ve tek başına çalışmasında fayda yoktur. Bir kuruluş olarak, gerekli sermaye ve işgücünü sağlayarak çalışması gerekmektedir.*
- *Fiyat yönünden ölçülü ve uygun olan ürünlerin gazetelerde ilan edilmesi uygundur.*
- *Hiçbir zaman bozuk bir şey yapılmaması, eğer eksik ve hileli üretim yapmaya cesaret edenler olursa cezalandırılması gereklidir.*

Bu amaçlarla çalışmaya başlayan *Islah-ı Sanayi Komisyonu* 1865-1873 yılları arasında 9 yıllık yoğun çalışmalarıyla, geleneksel birçok sanayi kolunu şirket yapısına döndürmeyi başarmıştır. Kurulan bu şirketlere 12 yıl imtiyaz verilmiş ve gerektiğinde ürünlerinin devlet tarafından alınması sağlanmıştır. Bunun yanında, ilk 6 yıl içinde, işletmeleri için yurt dışından getirilecek makine, tesis ve araçlar gümrük dışı tutulmuştur. Ayrıca usta, kalfa ve çırak yetiştirme isteği olursa, o konuda okul açılacağı da bildirilmiştir³.

Sanayi Okulları, Sanayi Sergileri

İstanbul'da en iyi şekilde açılmasına karar verilen Sanayi Okulu'na, önce *Islah-ı Sanayi Mektebi* ismi verilmiş, ama sonra *Sanayi Mektebi*'ne döndürülmüştür. Bu amaçla sergiler de hazırlanmıştır. 1862 yılında açılan ilk sergi için *Sultanahmet Meydanı*'nda 30.000 İngiliz Lirası sarfiyla çok büyük bir bina yaptırılarak bütün yurttan gönderilen eşyalar sergilenmiştir⁴.

Ancak bütün bunlar, Avrupa'daki sanayi gelişimi karşısında çok etkili olamamaktadır. Bu arada milli sanayinin çok önde gelen bir sorun olarak ele alındığı görülmektedir. Her türlü sanayii canlandırmak için çok yoğun çalışmalar yapılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda sanayinin kuruluşu ve gelişimini izlerken ilk büyük kuruluşların hep devlet tarafından oluşturulduğu görülür. Sanayinin el emeğine dayandığı dönemlerde bile devlet büyük tezgâhlarda yüzlerce işçi çalıştıran fabrikalar kurmuş ve bunları çalıştırmıştır.

Ama bu arada geleneksel endüstri ürünlerini üreten yerlerde de çeşitli girişimlerin başladığı görülür. Nitekim "...Uşaklı Hacı Mehmet Ağa ve Gördesli Hacı Ahmet Ağa, Uşak ve Gördes'te halı, kilim ve seccade işleyerek ucuz fiyatla satmak üzere" muafiyet isterler. 1847 yılında bu gibi eşyanın gümrük vergisinden muaf tutulması kararlaştırılır ve ülkede bu gibi işleri yapmak isteyenlere de bu karar uygulanmaya başlanır⁵.

Bütün bu kalın çizgilerle ortaya konulanlar tek bir şeyi gösterir. Ülkenin geleneksel ürünlerinin, en ileri teknolojilerle desteklenerek, *yeni kimlikleriyle yeni bir geleneğin ortaya çıkarılması* amaçlanmaktadır. Artık bu gibi ürünler, birer endüstri ürünü tanımı içinde tasarlanacak, üretilecek ve pazarlanacaktır. Ancak, geleneksel kimliğin korunmasına da önem verilmektedir.

SARAY'DA TANIMLANAN YENİ BİR GELENEK YENİ BİR TEKNOLOJİ YENİ BİR ÜRÜN: HEREKE HALISI

Halıcılık, özellikle ticari bakımdan, İmparatorluğun son dönemlerinde çok ilgi çekici gelişmeler göstermiştir.

Bu gelişmeler nelerdi?

Öncelikle söylemek gerekir ki, yabancı piyasalarda Türk halılarına karşı özel bir ilgi uyanmakta olduğu izlenmektedir. Bu ilginin sonunda ise, pratik olarak halı üretiminde artışı sağlayacak bütün yolların zorlanmaya başlandığı görülür.

Bu amaçla önce ham madde konusunda, bir tür endüstri düşüncesine dayalı olan büyük çaplı girişimler başlatılır ve bunlarda da oldukça başarılı sonuçlar alınır. Nitekim 1908 yıllarında İzmir'de kurulmuş olan Şark Halı Şirketi tarafından İzmir, Sivas, Burdur, Isparta, Maraş gibi belli başlı halıcılık merkezlerinde zaten canlı bir halı üretimi başlatılmıştır. Ayrıca, bu önemli merkezlerde üretimin bir anlamda endüstri yorumuna yaklaştırılması düşüncesine bağlı olarak, geleneksel halıcılığı sürdüregelen diğer kasabalarda da acentelikler kurulur. Böylece geleneksel halı üretimine yeni bir yön ve düzen getirilmeye uğraşılmaktadır.

Bu arada bir başka ilgi çekici uygulamanın da başlatılmış olduğu görülür. Halıcılıkta pazarlama ağırlıklı bir düzen kurulmuştur. Taleplere uygun modeller geliştirilmektedir. Bunlardan alınan siparişlere göre üretim yapılmaktadır. Artık sipariş üzerine halı üretmeye başlayan dokuyucular, *attıkları düğüm sayısına göre ücretlerini almaya* başlamıştır. Bu durum halıcılıkta yeni ve yaygın bir uygulama olmuştur. Anadolu'nun geleneksel halıcılığı, adeta bir endüstri uygulaması ile karşı karşıya bulunmaktadır.

Tam o günlerde çok ilgi çekici bir başka gelişim ise, bambaşka bir yerde, hem de bambaşka bir biçimde ortaya çıkmaktadır. 1843 yılında Hereke'de kurulmuş bulunan *Hereke Fabrika-i Hümayunu*, Anadolu'nun dokumacılık ve halıcılık geleneğine bambaşka bir düşünce boyutu getirmek üzeredir. Yeni kurulmuş olan bu fabrika, Ege Bölgesi'ndeki uygulamanın tam tersine bir yönde önemli özellikler taşımaktadır.

Bu değişik özellikler nelerdir?

Bu sorunun en kısa cevabı herhalde şöyle olacaktır:

- *Hereke'de hemen hemen hiçbir yerleşme yoktur.*
- *Hereke'de hiçbir halıcılık geleneği yoktur.*
- Ama buna karşılık:
- *Hereke'nin çok güçlü bir su kaynağı vardır. Böyle bir kaynak o günlerdeki bir endüstri kuruluşu için en önemli girdilerden birisidir.*
- *Hereke, korunmuş bir küçük koy içindedir ve çok sınırlı bir yerleşme alanı vardır.*
- *Deniz ve karayolu (Daha sonra demiryolu) bağlantısı ile İstanbul'a çok yakındır.*

Hereke Fabrikası'nın en önemli ürünlerinden olan tek parça ünlü halısı, Yıldız Sarayı Şale'de Tören Salonu'nu boydan boya kaplamaktadır (yanı sayfa). Hereke halıları ve ipeklileriyle donatılmış olan Dolmabahçe Sarayı Haremi'nde Valide Sultan Kabul Odası (üstte).

İşte bütün bu özellikler yanında, öncelikle bu güçlü su kaynağı 19. yüzyıl endüstrisi için en önemli enerji ve kullanım kaynağıdır. Hele bu gibi endüstriler için zengin bir suyun ayrıca önemi büyüktür ve böyle bir su kaynağı olmasaydı, hiçbir zaman bu fabrika buraya kurulmayacak ve Hereke halıcılığı diye birşey sözkonusu bile olmayacaktı.

İşte bu şartlar altında kurulmuş olan Hereke Fabrikası'nın makine ve teknik donatım bakımından ise, o günlerin Avrupası'nın kullanmakta olduğu en ileri teknolojilerle donatılmış olduğu görülür. O günlerin imkanları içinde değerlendirilirse, daha modern ve ileri bir tesisin kurulması, belki de mümkün bile değildir. Ayrıca unutmamak gerekir ki, devlet, çok önemli bir ürününü koruyup geliştirmek için örnek bir tesis kurmaktadır.

Bu düşüncelerle kurulmuş olan Hereke Fabrikası'nın, 19. yüzyılın ekonomik ve politik ortamı içindeki yerini ve etkinliğini görebilmek için aşağıdaki kronolojiyi incelemek, konuyu ana hatlarıyla görebilmek açısından önem taşımaktadır⁶.

DOLMABAĞÇE SARAYI'NDAKİ "HEREKE DOKU- MAHANESİ"

Arşivlere bakılınca, Dolmabahçe Sarayı'nın ek yapıları arasında, kayıtlarda *Hereke Dokumahanesi* olarak isimlendirilmiş bulunan büyük ve özel bir yapıyla karşılaşılır⁷.

Bu yapı niçin orada kurulmuştur?
Niçin bu ismi almıştır?

Bu soruların karşılıkları, şu an bu konudaki arşiv belgeleri üzerinde yapılmakta olan çalışmalar sonuçlandırılmadığı için kesin olarak belirlenebilmiş değildir. Ancak, eski çalışma düzenine ve Saray içindeki konumuna bakılırsa, *Saray'daki Hereke Dokumahanesi'nin, Hereke'deki fabri-*

Dolmabahçe Sarayı'nda Hereke halılarının kullanıldığı iki örnek mekân: Binek Salonu (üstte) ve Mavi Salon (yan sayfada).

kanın özel bir bölümü olarak kullanılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim, Hereke Fabrikası'nın o tarihlerdeki müdürü olan Hacı Akif Bey, aynı zamanda Saray'ın *mevzuat* işlerini yönetmektedir ve büyük bir olasılıkla kendisi her iki yerde de dokuma işlerini kontrol ederek, bugün sarayları süsleyen çok sayıdaki ünlü halı, çok değerli ipekli döşemelik ve perdeliklerin hazırlanabilmesini sağlayabilmiştir.

Saray'daki atölyede kimler çalışıyordu?

Bu sorunun cevabını da şöyle bir cümle içinde bulabiliyoruz: "...o tarihlerin en tanınmış üstad halıçıları ve jakarcıları burada işliyorlardı..."⁸ Bunun anlamı çok açıktır: Saray'daki bu atölye sadece özel bir üretim için kullanılmış olmamalıdır. Tıpkı bir sanat okulu gibi, geliştirilmekte olan ve yeni bir senteze ulaşması beklenen Saray halılarının en önemli ve örnek nitelikte olanlarını burada üretmek temel amaçtır. Ondan sonra da bu örneklerin Hereke'deki fabrikada dokunanlara yansıtılması gerekmektedir.

Yani kısacası, Saray'daki bu atölyenin, bugünkü endüstri kuruluşlarındaki karşılığıyla tam bir *araştırma-geliştirme* kurumu niteliğinde olması en özel yanını oluşturmuştur. Bunu Saray'larda bulunan ve orada dokunmuş olan olağanüstü örnekler isbat etmektedir.

BUGÜN HEREKE HALISI: EN DEĞERLİ ÜRÜN

Bütün bu düzenlemeler sonunda, Saray'ın ve bağlı kurumlarının özel desteğiyle yaratılan bir halı türüne

ismini vermiş olan Hereke Fabrikası, çok uzun süren üretken hayatı süresince birkaç kere önemli değişimlerle karşı karşıya kalmıştır. Ama bütün bunlara rağmen fabrikanın en önemli özelliği, sürekli olarak canlı kalabilmiştir⁹.

Bu özellik nasıl sürekli canlı kalabilmiştir?

Güçlü bir teknoloji yorumuyla yaratılan bir geleneğin varlığı burada kilit rolü oynamıştır. Acaba böyle bir geleneği korumak için özel bir gayret gösterilmiş midir? Bunun nasıl sağlandığını bilmiyoruz. Ama kesin olarak bilinen başka birşey vardır. O da Hereke halısının en önemli özelliğinin onun teknolojik yönü olduğudur. Herşey bu teknolojik özellik üzerine oturtulmuştur. İşte böyle bir teknoloji, bir de bütün dünyanın kabul ettiği *sanat sentezi* ile birleştirilince, bu ürünün kaderi de bir anlamda kesinleştirilmiş ve sönmeden günümüze kadar gelişerek yaşayabilmiştir¹⁰.

Hereke halıcılığının Saray ve çevresi için tanımlandığı düşüncesi yaygındır. Acaba bu düşünce, Hereke halısının taşıdığı özelliklerin kaçta kaçındır? Halının, özellikle de Saray halılarının, tarih içinde yaşadığı en önemli özelliği onun üzerine *tarihin kaydedilmesi* ve ayrıca da *güç ve kuvvet sembolü* olmasıdır.

Bu noktadan hareketle *Osmanlı Sarayları fonu* önünde bütün dünyaya yeni bir ürün verme düşüncesi, belki de Saray'da yaratılan bu yeni ürünün başlangıç noktası ve en önemli dayanak noktası olmuş olmalıdır.

Nitekim Yıldız Sarayı Şale'deki Tören Salonu bu bakımdan çok büyük bir dikkatle incelenmelidir. Dünyanın en büyük ve en önemli halılarından biri olan bu halının, niçin böyle bir özel yapının, çok özel bir salonuna göre özel olarak dokunmuş olduğunu çok dikkatli bir yaklaşımla incelemek ve değerlendirmek gerekir.

Bugünkü durumuyla gözlerden uzak, kendi köşesinde kalmış gibi gözüken bu yapıdaki salon, o günlerin en önemli ve etkili mekânlarından birisidir. Hatta belki de en etkilisiydi. Burada, o mekânın ölçülerine göre, tek parça bir halının dokunması için gösterilmiş olan olağanüstü bir teknoloji uygulamasının nasıl gerçekleştirilmiş olduğunu bugün bile çözebilmek kolay değildir.

O halde bu halıyı dokuyanlar hangi nedenle bu olağanüstü işi yapmışlardı ?

Böyle bir halının tek parça olarak dokunmuş olması, herhalde, onun sadece bir zemin kaplaması olmasının çok çok ötesindeki mesajları verebilmek içindi.

Bu konudaki belgelerin gün ışığına çıkması, konuya biraz daha ışık tutacaktır. Ama bu belgelere hiç bakmadan bile çok açık olarak görülebilen bir cevap gözlerimizin önündedir.

Hereke Fabrikası'nda yaratılmış olan yepyeni bir halıcılık geleneği, o gün için en uygun teknolojinin kullanılmasıyla ve en uygun yorumlarla desteklenmiş ve bugün dünyanın en değerli halılarına isim veren bir Türk halıcılığı geleneği ortaya çıkarılmıştır.

Bütün bunlar ise, Hereke'nin yüksek ağaçları arasında akan bir derenin kenarına kurulmuş olan ve daha önce tek bir düğüm bile atılmamış olan bir bölgede, olağanüstü bir yaratıcılıkla sonuçlanan çok etkili bir endüstri ürünü düşüncesine dayanmaktadır. □

NOTLAR

¹VAHİT ELDEM, *Osmanlı İmparatorluğu'nun İktisadi Şartları Hakkında Bir Tetkik*, s. 111, Türkiye İş Bankası yayını, İstanbul 1970

²ZAFER TOPRAK, *Türkiye'de Milli İktisat (1909-1918)*, s. 100, Yurt Yayınları, Ankara, 1982

³*Türk Sanayii Tarihine Bir Bakış*, s. 3, Sümerbank yayını, Ankara

⁴ALİ RIZA, *Bir Zamanlar İstanbul*, s. 162, Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul

⁵ALİ RIZA, a.g.e., s. 39

⁶ÖNDER KÜÇÜKERMEN, *Anadolu'nun Geleneksel Halı Dokuma Sanatı İçinde Hereke Fabrikası*, s. 50, Sümerbank yayını, İstanbul 1987

⁷a.e., s. 46, 47

⁸a.e., s. 68

⁹a.e., s. 75

¹⁰a.e., s.77